

УДК 342.734:378.14](477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.4.41>

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС СТУДЕНТА ЯК СУБ'ЄКТА ОСВІТНЬОГО ПРАВА: МІЖ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИМ І ПРИВАТНО-ПРАВОВИМ РЕГУЛЮВАННЯМ

Діхтярук А.Б.,
*кандидат юридичних наук,
Волинський інститут ім В. Липинського
ORCID: 0000-0002-5769-4395
e-mail: ffft023@gmail.com*

Діхтярук А.Б. Конституційно-правовий статус студента як суб'єкта освітнього права: між публічно-правовим і приватно-правовим регулюванням.

У науковій статті здійснено комплексний конституційно-правовий аналіз статусу студента як суб'єкта освітнього права. Визначено, що правовий статус студента має дуалістичну природу, оскільки поєднує елементи публічно-правового регулювання з ознаками приватноправових договорних зобов'язань.

Аргументовано, сучасне освітнє право має розглядати студента не лише як отримувача освітньої послуги, а як рівноправного партнера, залученого до формування змісту освітньої програми, її оцінювання та контролю якості. Такий підхід вимагає оновлення нормативних механізмів, що регулюють права та обов'язки студентів, у напрямі чіткого визначення інституційних гарантій, процедурної справедливості та правової визначеності у взаємодії студента з адміністрацією закладу вищої освіти.

У статті структуровано правовий статус студента за трьома вимірами: нормативно-правовим, соціокультурним та інституційним. Зокрема, нормативно-правовий вимір охоплює закріплені на рівні законів та підзаконних актів права і обов'язки студента. Соціокультурний вимір виявляється через участь студента у формуванні академічного середовища, а інституційний – через механізми участі в управлінні університетом і студентському самоврядуванні.

Резюмовано, публічно-правова площина реалізації освітніх прав забезпечується через імперативи Конституції України, профільне законодавство та внутрішньоуніверситетські регламенти, які формують правовий статус студента, визначаючи його права, обов'язки, гарантії участі в управлінні освітнім процесом, а також механізми захисту у випадках порушення прав.

У підсумку, правовий статус студента розглядається як динамічна правова конструкція, що вимагає постійної трансформації та адаптації до змін у сфері вищої освіти. Наголошено на потребі посилення реальних механізмів гарантування та захисту освітніх прав студентів, підвищення ефективності судового та внутрішнього контролю, забезпечення прозорості публічного управління та договірних відносин, а також закріплення правової визначеності у взаємодії між студентом і закладом вищої освіти як рівноправними учасниками освітнього процесу.

Ключові слова: освіта, вища освіта, конституційно-правове регулювання права на вищу освіту, освітній процес, здобувачі освіти, правовий статус студента.

Dikhtiaruk A.B. Constitutional and legal status of a student as a subject of educational law: between public and private legal regulation.

The scientific article provides a comprehensive constitutional and legal analysis of the status of a student as a subject of educational law. It is established that the legal status of a student has a dual nature, as it combines elements of public-law regulation with features of private-law contractual obligations.

It is argued that modern educational law should perceive the student not merely as a recipient of educational services, but as an equal partner engaged in shaping the content of educational programs, their evaluation, and quality assurance. This approach necessitates an update of the regulatory mechanisms governing students' rights and obligations towards a clear definition of institutional

guarantees, procedural fairness, and legal certainty in interactions between the student and the higher education institution's administration.

The article structures the student's legal status along three dimensions: normative-legal, sociocultural, and institutional. The normative-legal dimension encompasses the rights and duties enshrined in laws and subordinate acts. The sociocultural dimension is manifested through the student's engagement in shaping the academic environment, while the institutional dimension is reflected in mechanisms for student participation in university governance and student self-government.

In summary, the public-law dimension of the realization of educational rights is ensured through the imperatives of the Constitution of Ukraine, sectoral legislation, and internal university regulations, which shape the student's legal status by defining their rights, duties, guarantees of participation in the management of the educational process, and mechanisms for redress in case of rights violations.

Ultimately, the legal status of the student is viewed as a dynamic legal construct that requires ongoing transformation and adaptation to changes in the sphere of higher education. Emphasis is placed on the need to strengthen the actual mechanisms for guaranteeing and protecting students' educational rights, enhance the effectiveness of judicial and internal control, ensure transparency in public administration and contractual relations, and enshrine legal certainty in the interaction between the student and the higher education institution as equal participants in the educational process.

Key words: education, higher education, constitutional and legal regulation of the right to higher education, educational process, learners, student's legal status.

Постановка проблеми. У контексті глибинних трансформацій вищої освіти, зумовлених одночасним впливом воєнного стану, цифровізації та інтеграційних процесів у напрямку європейського простору вищої освіти, питання правового статусу студента як суб'єкта освітнього права набуває особливої значущості. Попри те, що право на вищу освіту проголошене Конституцією України як фундаментальна соціально-культурна гарантія (ст. 53), нормативне конституювання студентських прав, обов'язків та засобів їх захисту не забезпечує належної цілісності, системності та ефективності.

Особливу складність становить дуалістична природа правового статусу студента, який одночасно реалізує публічно-правові гарантії та перебуває у договірних відносинах із закладом вищої освіти, що підпорядковуються приватноправовій логіці. Такий гібрид публічно-приватного правового регулювання спричиняє численні колізії щодо обсягу повноважень сторін, процедур ухвалення управлінських рішень у сфері освіти, меж академічної свободи та гарантій захисту порушених прав.

Таким чином, існує об'єктивна потреба в комплексному конституційно-правовому аналізі статусу студента як суб'єкта освітнього права з урахуванням його положення між публічною владою та автономною академічною спільнотою. Наведене, відтак зумовлює необхідність доктринального переосмислення підходів до його інституційного закріплення та вдосконалення нормативної моделі правового регулювання з позицій правової визначеності, гарантійності та ефективності.

Стан опрацювання. Правовий статус студента як суб'єкта освітнього процесу досліджувався низкою авторів, серед яких: В.Ю. Арешонков, М.П. Баб'юк, Д.М. Белов, Ю.М. Бисага, Н.М. Духаніна, І.О. Голоденко, М.В. Громовчук, Н.М. Зільник, Г.В. Лесик, І.І. Ланьо, Я.В. Лазур, Н.І. Петрецька, О.М. Спірін, О.С. Яра, Г.О. Яковлєва та ін.

Метою статті є здійснення комплексного теоретико-правового аналізу конституційно-правового статусу студентів як суб'єктів освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. Право на вищу освіту належить до фундаментальних соціальних прав людини та громадянина, закріплених на конституційному рівні. У сучасних умовах розвитку суспільства, зокрема під впливом воєнного стану, цифровізації та нормативної трансформації, актуалізується потреба в оновленому баченні механізмів його реалізації. Особливої уваги в цьому контексті потребує правовий статус студента як безпосереднього суб'єкта освітнього процесу, права і свободи якого мають бути належним чином визначені, гарантовані й захищені.

Освітній процес у сфері вищої освіти постає як складна за структурою і змістом форма цілеспрямованої, організованої та інтелектуально-творчої діяльності, що відбувається в межах академічного середовища з метою відтворення, трансляції, критичного переосмислення та генерації нових знань. Він інтегрує навчальний, науково-дослідний, інноваційний та виховний складники, забезпечуючи не лише підготовку фахівця у формально-кваліфікаційному значенні, а й форму-

вання автономної мислячої особистості, здатної до професійного саморозвитку, соціальної відповідальності та участі в інтелектуальному та культурному оновленні суспільства. У даному контексті освітній процес виступає не тільки інструментом реалізації права на вищу освіту, а й ключовим механізмом відтворення національного інтелектуального потенціалу та зміцнення демократичної правової держави.

Як впливає зі змісту статті 47 Закону України «Про вищу освіту», освітній процес у сфері вищої освіти і науки являє собою цілеспрямовану інтелектуально-творчу діяльність, що реалізується в закладах вищої освіти або наукових установах шляхом впровадження системи педагогічних і науково-методичних заходів, орієнтованих на передання, засвоєння, розвиток і практичне застосування знань, умінь, навичок і компетентностей, а також на формування всебічно розвинутої особистості здобувача освіти [1].

Як слушно зазначають Н.М. Духаніна та Г.В. Лесик, глибинне оновлення системи освіти неможливе без цифрової трансформації освітнього процесу, що передбачає повноцінне і системне впровадження потенціалу цифрових технологій. Цифровізація освітньої сфери, у цьому контексті, розглядається як технологічне оновлення матеріально-технічної бази закладів освіти, створення безпечного й функціонального цифрового освітнього середовища, а також як розвиток цифрових компетентностей педагогічного, науково-педагогічного й адміністративного персоналу, здатного ефективно застосовувати цифрові інструменти в організації освітнього процесу [2].

Як влучно в даному контексті зауважує О.М. Спірін, цифровізація освіти й освітнього процесу становить сучасний етап розвитку їх інформатизації, що характеризується інтенсивним технологічним наповненням інформаційно-освітнього середовища. Йдеться про цілеспрямоване впровадження електронно-цифрових пристроїв, технічних засобів, цифрових сервісів і систем, а також налагодження між ними ефективної електронної комунікації. Така взаємодія забезпечує інтеграцію фізичного й цифрового компонентів освітнього простору, формуючи кіберфізичне середовище, у межах якого здійснюється якісно новий рівень організації та реалізації освітніх процесів [3].

Погоджуємося також із науковою позицією В.Ю. Арешонкова, який слушно підкреслює, що перехід до цифрового університету не може зводитися лише до нарощування технічних потужностей або кількісного оновлення цифрових ресурсів. Йдеться, насамперед, про глибинну трансформацію цілей діяльності закладу вищої освіти, переосмислення його стратегічних пріоритетів, модернізацію управлінських підходів, переорієнтацію корпоративної культури та перегляд організаційної структури освітньої установи. В умовах розширення автономії університетів перед ними постають комплексні завдання: визначення індивідуальної моделі цифрового розвитку кожного закладу вищої освіти; модернізація внутрішньої інформаційно-технологічної інфраструктури; системна підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації викладацького складу для ефективного функціонування в цифровому освітньому середовищі; розроблення інноваційних форм цифрового освітнього контенту; формування повноцінної системи відкритої дистанційної освіти, а також забезпечення безперервної, прозорої та результативної комунікації між усіма учасниками освітнього процесу в умовах мережевої взаємодії [4].

Отже, в умовах глибоких трансформацій освітнього середовища, зумовлених цифровізацією, зміною організаційних моделей закладів вищої освіти та переглядом парадигми навчання, постає необхідність актуалізації правового статусу учасників освітнього процесу. Аналізуючи законодавче визначення категорії здобувачів вищої освіти, доходимо висновку, що законодавець охоплює не лише осіб, які навчаються на бакалаврському чи магістерському рівнях, а й включає ширший спектр суб'єктів, задіяних у формалізованому процесі здобуття академічного чи наукового ступеня. До них належать, зокрема, студенти, аспіранти, докторанти, а також курсанти спеціалізованих мілітаризованих навчальних закладів, які поєднують освітню та службову складову. Попри таку багатшаровість, студент як типова й найбільш чисельна фігура у структурі здобувачів освіти має особливе значення у системі вищої освіти. Саме він втілює безпосередній зміст реалізації права на освіту в його класичному розумінні, а тому аналіз його правового статусу є ключовим для з'ясування співвідношення публічно- та приватно-правових засад освітнього регулювання [1; 5].

Так, в науковій літературі конституційно-правовий статус студента розглядається як формалізований рівень правосуб'єктності, що поєднує публічно-правові гарантії та приватноправові відносини. Зокрема, згідно з монографією Н.І. Петрецької, Ю.М. Бисаги, Д.М. Белова, М.В. Громовчук, І.І. Ланьо, Я.В. Лазура, конституційно-правовий статус суб'єктів освітнього процесу включає

й студентів, що є одночасно носіями права на освіту і учасниками освітніх правовідносин, що визначають їх інституційне становище у закладі освіти та державі. Автори підкреслюють, що статус студента не обмежується наданням освітніх послуг, він також передбачає реальне забезпечення юридичних гарантій доступу та контролю за дотриманням освітніх прав [6].

Як слушно зазначає О.С. Яра, правовий статус студентів в українському правовому полі розкривається не лише на рівні законодавства, а й у прикладному вимірі — через платформи на кшталт «WikiLegalAid». Цей ресурс акумулює нормативно-правову інформацію та практичні роз'яснення щодо реалізації студентських прав, що дозволяє структурувати правовий статус за основними категоріями: загальні освітні права (академічна мобільність, безпечне середовище, об'єктивне оцінювання тощо), спеціальні права (участь у науковій діяльності, право на пільги, академічну відпустку, страховий стаж), інформаційно-статусні (електронний студентський квиток) і фінансові (стипендії, кредити на навчання). Окрім цього, студент зобов'язаний дотримуватись принципів академічної доброчесності, освітніх стандартів, етичних норм. У цьому контексті адміністративно-правовий статус студента тлумачиться як система юридично закріплених положень, що ґрунтуються на поєднанні освітньої, виховної та соціальної функцій, реалізованих у межах публічного адміністрування, орієнтованого на студентоцентричний підхід [7].

Г.О. Яковлева у свою чергу підкреслює, що студенти як ключові учасники вищої освіти мають особливий правовий статус, який сформовано із нормативно закріплених правил та практик реалізації прав у академічному середовищі. Вона звертає увагу на те, що правовий статус студента не обмежується правами, визначеними законами, але й проявляється в його повсякденній взаємодії з закладом, викладачами й адміністрацією, що вимагає інституційної підтримки їхніх прав і обов'язків [8].

Звертаючись до чинного освітнього законодавства, зокрема до положень статті 54 Закону України «Про освіту», слід зазначити, що коло учасників освітнього процесу визначається у широкому й інституційно структурованому сенсі, до якого належать: здобувачі освіти, педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники, батьки здобувачів освіти, фізичні особи, які провадять освітню діяльність, а також інші суб'єкти, передбачені спеціальними законами. Закон також передбачає можливість залучення додаткових учасників до освітнього процесу відповідно до внутрішніх нормативних актів конкретного закладу освіти. Такий підхід засвідчує нормативне закріплення концепції багатосуб'єктної взаємодії в межах освітнього середовища, що забезпечує не лише реалізацію освітніх програм, а й підтримку цілісності, інклюзивності та ефективності самого процесу навчання. У цьому контексті студент як здобувач вищої освіти постає не просто об'єктом навчального впливу, а й активним та повноправним суб'єктом освітнього права, чий правовий статус потребує системного осмислення як у межах конституційно-правового поля, так і з урахуванням міжгалузевих механізмів регулювання [5].

Варто також додати, що статус здобувача освіти в сучасному правовому полі України охоплює комплекс прав і обов'язків, що регламентують участь особи в освітньому процесі, зокрема: право на навчання впродовж життя, академічну мобільність, вільне формування освітньої траєкторії, якісні освітні послуги, справедливе оцінювання, доступ до інфраструктури закладу освіти та інформаційних ресурсів, участь у студентському самоврядуванні, стипендіальне забезпечення, а також захист честі, гідності й безпеки в освітньому середовищі. Закон також гарантує здобувачам освіти належні умови проходження виробничої практики, збереження місця навчання під час військової служби та інші соціальні гарантії. Водночас на них покладаються обов'язки дотримуватися освітньої програми, принципів академічної доброчесності, етичних норм та правил внутрішнього розпорядку. Забороняється залучення студентів до діяльності, не пов'язаної з реалізацією освітньої програми, крім випадків, визначених урядом [5].

Таким чином, розглянуті підходи дозволяють визначити правовий статус студента як багатовимірне явище, що поєднує нормативно-правові, соціокультурні та інституційні характеристики. Кожен з цих аспектів розкриває певний вимір правового статусу, відображаючи його комплексність та глибину. *Нормативно-правовий вимір* визначається як сукупність прав, обов'язків і гарантій студента, закріплених у законах України, міжнародних актах, локальних нормативних документах закладів освіти, охоплюючи академічні, соціальні, економічні та інформаційні права, а також обов'язки із дотримання етичних норм, принципів академічної доброчесності та виконання освітньої програми. *Соціокультурний* виявляється через залучення студента до культурного, наукового, громадського та комунікативного середовища університету, що сприяє формуванню особистості, її світоглядних і ціннісних орієнтирів, розвитку критичного мислення, самостій-

ності, відповідальності й активної громадянської позиції. Статус студента також є своєрідним маркером соціального становища молоді в суспільстві. Насамкінець, *інституційний* – відображає роль студента як суб'єкта в структурі управління закладу вищої освіти та освітнього процесу та включає можливість участі в студентському самоврядуванні, дорадчих органах, формуванні індивідуального навчального плану, а також реалізацію прав у взаємодії з адміністрацією, викладачами, державними структурами. Підкреслює залучення студента до публічного адміністрування в освіті на засадах студентоцентризму.

Важливо додати, у контексті сучасного освітнього права правовий статус студента формується на межі двох правових площин: *публічно-правової та приватно-правової*. З одного боку, Конституція України та профільне законодавство забезпечують публічні гарантії – рівний доступ до освіти, захист від дискримінації за будь-якими ознаками, включно з особливими потребами, а також створення інклюзивного і безпечного освітнього середовища. Державні інституції, заклади вищої освіти та громадські організації реалізують ці гарантії через правила і процедури, сформовані на основі принципів рівності та соціальної справедливості. З іншого боку, приватно-правовий аспект студентського статусу виявляється в укладенні цивільно-правових договорів про надання освітніх послуг. Доказ цьому – договір, що ґрунтується на принципах автономії сторін, консенсуальності та майнової самостійності, як свідчать дослідження І.О. Голоденка, М.П. Баб'юка та інших спеціалістів у сфері приватного права [9; 10].

Слід підкреслити, у розрізі публічно-правового статусу студента необхідно чітко виділити три рівні: конституційну імперативність, інституційні гарантії та судовий контроль. Переважна увага часто зосереджена на змісті норм, однак не менш важливим є засвідчення їхньої реальної застосовності в публічному адмініструванні освіти. Так, як акцентує вже згадувана нами дослідниця О.С. Яра, правовий статус студента як суб'єкта освітнього процесу не зводиться до споживання освітньої послуги, а передбачає активну участь у функціонуванні публічного освітнього простору, що регулюється нормами публічного права. У цьому контексті, згідно з положеннями Конституції України (ст. 53) та спеціального освітнього законодавства, студентів гарантується рівний доступ до вищої освіти, право на недискримінацію, академічна свобода, а також участь у формуванні змісту освітніх програм і в роботі органів студентського самоврядування [7].

В той же час, у системі інституційних гарантій важливе місце посідають внутрішні процедури закладів вищої освіти, зокрема апеляційні комісії, положення про розгляд скарг, механізми внутрішнього контролю якості тощо. Разом із тим, як засвідчує Звіт за результатами аналізу практики акредитації освітніх програм, наявність формалізованих апеляційних процедур у багатьох випадках не забезпечує їхньої фактичної ефективності. Комісії, покликані гарантувати об'єктивність оцінювання та захист прав студентів, часто не мають достатньої незалежності, чіткості процедур або реального впливу на ухвалення рішень. У результаті, студенти залишаються без дієвих інструментів реагування на порушення освітніх прав або необґрунтовані управлінські рішення. Така ситуація засвідчує потребу в посиленні внутрішньої нормативної бази закладу освіти, встановленні обов'язкових мінімальних стандартів процедурної справедливості та підвищенні підзвітності адміністрацій у межах публічного контролю [11].

До того ж, судове оскарження рішень закладу вищої освіти виконує ключову функцію перевірки ефективності інституційних гарантій реалізації студентських прав, виступаючи одночасно як корекційний, так і превентивний інструмент правового захисту. Показовим у цьому контексті є рішення Солом'янського районного суду м. Києва від 01.06.2023 у справі № 760/5387/22, в якому було скасовано наказ Національного авіаційного університету про відрахування студента. Суд обґрунтував своє рішення тим, що адміністрація закладу вищої освіти порушила встановлену процедуру, зокрема не погодила рішення з органом студентського самоврядування та не врахувала рівень академічної успішності особи, що оскаржувала дії адміністрації [12].

Варто також наголосити на тому, що приватноправова складова дозволяє студенту реалізовувати низку прав, які не регулюються безпосередньо публічним законодавством, зокрема: формування індивідуального навчального плану; вільний вибір освітньої траєкторії; ініціювання зміни наукового керівника або викладача; можливість переходу до іншого закладу вищої освіти або академічної мобільності за узгодженням сторін тощо. Як справедливо підкреслює Н.М. Зільник, договір про надання освітніх послуг, укладений між студентом і ЗВО, фіксує не лише обов'язки сторін, а й слугує важливим юридичним механізмом індивідуалізації освітнього процесу, даючи студенту змогу впливати на якість і зміст послуг, що надаються [13].

У підсумку, приватно-правовий статус студента проявляється у його здатності виступати активною стороною договірних зобов'язань, що надає можливість не лише отримувати освіту, а й впливати на її якість, зміст, організацію. Такий підхід розширює межі реалізації освітніх прав і переводить студента з позиції пасивного споживача у площину відповідального співучасника освітнього процесу. Утім, ефективність цієї площини значною мірою залежить від рівня правової культури здобувача освіти, прозорості договірних механізмів та наявності належних процедур контролю за виконанням зобов'язань.

Висновки. Таким чином, правовий статус студента має розглядатися як динамічна правова конструкція, що поєднує нормативно-правові, соціокультурні та інституційні складові. Його визначення не обмежується формальними приписами законодавства, а виявляється в реальній взаємодії з університетським середовищем, у включенні до процедур публічного управління, а також у реалізації договірних прав на індивідуалізацію освітньої траєкторії. У контексті сучасних викликів – збройної агресії, цифрової трансформації та євроінтеграції – цей статус потребує не лише збереження, а й посилення реальних механізмів гарантування та захисту освітніх прав, що мають бути закріплені не лише в нормах права, але й в ефективних практиках освітнього управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 63. Ст. 1728.
2. Духаніна Н.М., Лесик Г.В. Цифровізація освітнього процесу: проблеми та перспективи. The 12th International scientific and practical conference: «Modern directions of scientific research development» (May 18-20, 2022). Chicago, USA. Chicago: BoScience Publisher, 2022. Р. 406–409.
3. Спірін О.М. Цифровізація освіти, освітнього процесу. Енциклопедія освіти / Нац. акад. пед. наук України: 2-ге вид., допов. та перероб. Київ: Юрінком Інтер, 2021. С. 1099-1100.
4. Арешонков В.Ю. Цифровізація вищої освіти: виклики та відповіді. *Вісник НАПН України*. 2020. № 2 (2). С. 1–6.
5. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. *Офіційний вісник України*. 2017. № 78. Ст. 2392.
6. Конституційно-правовий статус суб'єктів освітнього процесу у вищій школі України: монографія / Н.І. Петрецька, Ю.М. Бисага, Д.М. Белов, М.В. Громовчук, І.І. Ланьо, Я.В. Лазур. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2016. 244 с.
7. Яра О.С. Адміністративно-правовий статус студентки (студента) – здобувача вищої юридичної освіти в Україні. *Юридична наука*. 2020. № 7 (109). С. 178–186.
8. Яковлева Г.О. Правовий статус учасників освітнього процесу у вищих навчальних закладах у світлі нового закону України «Про вищу освіту». *Право та інновації*. 2016. № 1 (13). С. 115–121.
9. Голоденко І.О. Договір про надання освітніх послуг у цивільному праві України. *Актуальні проблеми приватного права*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті Ю.С. Червоного (до 90-річчя від дня його народження), м. Одеса, 15 грудня 2017 р. / упор. та відп. ред. І.С. Канзафарова, В.М. Зубар. Одеса: Астропринт, 2017. С. 88–94.
10. Баб'юк М.П. Цивільно-правова природа договору про надання вищим навчальним закладом освітніх послуг. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2016. Вип. 37. Т. 1. С. 101–105.
11. Хутор Т., Климосюк А., Пеценчук А., Ніколаєв Є., Шемелинець І., Рій Г., Грищенко К., Пятушко Р. Ефективна та прозора процедура акредитації освітніх програм правників як необхідна умова якості юридичної освіти. Звіт за результатами аналізу практики акредитації освітніх програм. Інститут законодавчих ідей. 2024. 136 с.
12. Рішення Солом'янського районного суду м. Києва від 01 червня 2023 року у справі № 760/5387/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111443420>.
13. Зільник Н.М. Особливості договору про надання освітніх послуг. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 69. С. 110–116.